

TEFSİR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of Tafsîr Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2025 (Nisan/April)

Zilzâl Sûresi'nin Yedi ve Sekizinci Âyetlerinin Anlamı Üzerinde Bir Değerlendirme

An Evaluation on the Meaning of the Seventh and Eighth Verses of Surah Zilzal

تقييم معاني الآيتين السابعة والثامنة من سورة الزلزلة

İsmail KARAGÖZ

Prof. Dr. Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Tefsir Ana Bilim Dalı
Professor Duzce University Faculty of Theology Basic Islamic Sciences Department of Tafsîr

Düzce, TÜRKİYE

ismailkaragoz1954@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-3105-3554>

 <https://ror.org/04175wc52>

Atıf / Citation

Karagöz, İsmail. "Zilzâl Sûresi'nin Yedi ve Sekizinci Âyetlerinin Anlamı Üzerinde Bir Değerlendirme". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 9/1 (Nisan/April, 2025), 274-292.

<https://doi.org/10.31121/tader.1584170>

Bilgi/ Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş/Received: 13/11/2024

Kabul/Accepted: 19/04/2025

Yayın/Publication: 30/04/2025

Etik, Çıkar Çatışması ve Fon Desteği Beyanı/Ethics, Conflict of Interest and Funding Statement

Etik kurallara uyulduğu beyan edilmiştir/It was declared that ethical rules were complied with.

Yazar(lar)ın bir çıkar çatışması yoktur ve yazarlar herhangi bir dış fon almamışlardır.

The author(s) has no conflict of interest to declare and received no external funding in Sup-port.

İntihal: Tespit edilmemiştir/ No plagiarism detected. (intihal.net).

Lisansüstü Tezlerden Üretilmesi: Üretilmemiştir.

Production from Postgraduate Theses: Not Produced.

Lisans / License

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Yayımcı / Published by Ali KARATAŞ / TÜRKİYE

Öz

Yüce Allah, hayır ve şerri işleyebilecek yetenekte yarattığı insana akıl vermek, peygamber göndermek ve kitap indirmek suretiyle yol göstermiş, iman edip etmemeyi, iyi ve kötü işleri yapıp yapmayı irade-sine bırakmıştır. Bununla birlikte ahirette cehennem olduğunu bildirerek insanları inkâr ve isyandan sakındırmıştır. Cennet vaat etmek suretiyle iman, itaat ve ibadetlere teşvik etmiş, insanın dünyada küçük veya büyük, az veya çok yaptığı iyi veya kötü işlerinin kaybolmayacağını ve ahirette bunun hesabının verileceğini bildirmiştir. Bu âyetlerden biri de Zilzâl sûresinin yedi ve sekizinci âyetleridir: “Kim zerre ağırlığınca bir hayır ve salih amel işlerse onu görür. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük ve günah işlerse onu da görür.” Âyette geçen “kimse”, mümin mi kâfir mi? Her ikisi mi? “Zerre” kadar iyi işin mükâfatı, “zerre” kadar kötü işin cezası dünyada mı ahirette mi olacak? Ahirette ise kâfir zerre kadar iyi işin mükâfatını, mümin zerre kadar kötü işin cezasını görecektir mi? Bütün bunlar âyette açık değildir. Bu sebeple sahabe döneminden itibaren müfessirler âyeti anlamada ittifak edememişlerdir. Makalemizde âyetteki “amel, hayır ve şer” kavramları, “kimse” ismi ve “onu görür” cümlesi ile ne kast edildiği, bunun dünyada mı ahirette mi olduğu hususları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur’ân, Amel, Hayır, Şer, Mükâfat, Ceza.

Abstract

Almighty Allah has guided man, whom He created with the ability to do good and evil, by giving him wisdom, sending prophets and sending down books, and left it to his will to believe or not to believe, to do good and bad deeds or not. However, he warned people against denial and rebellion by declaring that there would be hell in the afterlife. At the same time, He warned of Hell in the afterlife to deter disbelief and rebellion, and promised Paradise to encourage faith, obedience, and worship. He also made clear that no deed—whether good or bad, small or great—will be lost, and that every person will be held accountable for their actions in the Hereafter. One of these verses is the seventh and eighth verses of the Sûrat al-Zilzâl: “Whoever does a good deed equal to the weight of an atom, he will see it. “Whoever commits an atom's weight of evil and sin will see it too.” Is the “person” mentioned in the verse a believer or an unbeliever? Both? Will the reward or punishment for an atom’s weight of good or evil be experienced in this world or in the Hereafter? In the afterlife, will the unbeliever be rewarded for even an iota of good deeds, and will the believer be punished for even an iota of bad deeds? These questions are not explicitly answered in the verse, which has led to differing interpretations among exegetes since the time of the Companions. In our article, the concepts of “deed, good and evil” in the verse, what is meant by the noun “nobody” and the sentence “he sees it”, and whether this is in this world or the hereafter are discussed.

Keywords: Tafsîr, Qur’ân, Action, Goodness, Evil, Reward, Punishment.

ملخص

هدى الله تعالى الإنسان الذي خلقه قادرًا على الخير والشر، بأن منحه العقل، وأرسل إليه الأنبياء، وأنزل الكتب، وترك له حرية الإرادة في أن يؤمن أو لا يؤمن، وأن يفعل الخير أو الشر أو يتركهما. ولكنه حذر الناس من الإنكار والعصيان بإخباره بوجود جهنم في الآخرة، وببشارته بالجنة، حث على الإيمان والطاعة والعبادة. وبين أن الإنسان، مهما عمل من خير أو شر، كبيرًا كان أو صغيرًا، فإن عمله لا يضيع، وسيحاسب عليه في الآخرة. ومن هذه الآيات، الآيتان السابعة والثامنة من سورة الزلزلة: «فمن يعمل مثقال ذرة خيرًا يره. ومن يعمل مثقال ذرة شراً يره». فهل الشخص المذكور في الآية هو المؤمن أم الكافر؟ أم كلاهما؟ وهل يكون ثواب العمل الصالح وعقاب العمل السيئ في الدنيا أم في الآخرة؟ وهل يُثاب الكافر في الآخرة على مثقال ذرة من الحسنات؟ وهل يُعاقب المؤمن على مثقال ذرة من السيئات؟ كل هذا ليس واضحًا تمامًا في الآية. ولهذا السبب، لم يتفق المفسرون على فهمها منذ عهد الصحابة. في هذه المقالة نناقش مفاهيم “العمل، والخير، والشر” في الآية، وما المقصود من اسم الشرط “من”، وجملة “يره”، وهل المقصود بها الدنيا أم الآخرة

الكلمات المفتاحية: التفسير، القرآن، العمل، الخير، الشر، الثواب، العقاب.

Giriş

İslam inancına göre insan, dünyaya günahsız olarak ve İslam fitratı üzere gelir. “Yüzünü Allah’ı birleyen olarak dine, Allah’ın dinine çevir ki Allah insanları o din üzerine yaratmıştır. Allah’ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur.”¹ anlamındaki âyet ile “Doğan hiçbir çocuk yoktur ki İslam fitratı üzerine doğmuş olmasın, daha sonra anası ve babası çocuğu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar.”² anlamındaki hadis, insanın doğuştan dinsiz, kâfir, zalim ve isyankâr olmadığını, hak din İslam’ı kabul edebilecek yetenekte yaratıldığını ifade eder. Bununla birlikte yüce Allah, insana akıl vermek, peygamber göndermek ve kitap indirmek suretiyle doğru yolu göstermiş, iman veya inkâr, iyi veya kötü iş yapmaya zorlamamış, bu hususları insanın iradesine bırakılmıştır. “Ey Peygamberim! De ki: Hak olan Kur’ân, Rabbinizden gelmiştir, artık isteyen kimse iman etsin, isteyen kimse inkâr etsin.”³ “Şüphesiz biz, insana hidayet ve dalalet yolunu gösterdik. O ya iman edip şükreden ya da inkâr edip nankörlük eden olur.”⁴ “Kim şirk, inkâr ve isyandan arınırsa kendi nefsi için arınmış olur. Rabbin kullarına zerre kadar zulmedici değildir.”⁵ “Kim salih amel işlerse kendi lehine, kim de kötü amel işlerse kendi aleyhine işlemiş olur.”⁶ anlamındaki âyetler, bunun açık delilidir. Bununla birlikte yüce Allah, âyetlerde ahirette cehennem olduğunu bildirerek insanları inkâr ve isyandan sakındırmış, cennet vaat etmek suretiyle iman, itaat ve ibadetlere teşvik etmiş,⁷ insanın dünyada küçük veya büyük, az veya çok yaptığı iyi veya kötü işlerinin kaybolmayacağını⁸ ve âhirette bunun hesabının sorulacağını⁹ bildirmiştir. Bu âyetlerden biri de Zilzâl Sûresi’nin yedi ve sekizinci âyetleridir: *كَمْ يَعْمَلُ مَثْقَالَ دَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مَثْقَالَ دَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ* “Kim zerre ağırlığınca bir hayır ve salih amel işlerse onu görür. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük ve günah işlerse onu da görür.”¹⁰ Makalemizde bu âyetler, özellikle âyetlerdeki “amel, hayır ve şer” kavramları, “men/kimse” ismi ve “onu görür” cümlesi ile ne kast edildiği, bunun dünyada mı ahirette mi olduğu hususları değerlendirilecektir.

Konu ile ilgili Ali Bakkal, Sûre’nin son âyeti ile ilgili bir makale hazırlamıştır.¹¹ Makalede ağırlıklı olarak Sûre’nin tefsiri ve son ayetteki *يَرَهُ* “onu görür” cümlesini çeşitli meâller üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Biz son iki âyetin sahabe döneminden günümüze kadar ne şekilde anlaşıldığını ve nasıl anlaşılması gerektiğini Kur’ân ve Sünnet bütünlüğü içinde değerlendirmeye çalıştık.

¹ İsmail Karagöz, *Allah Kelamı Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri, Açıklamalı ve Kırık Meali* (Ankara: Kar Yayınları, 2020), er-Rûm 30/30.

² مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصْرَانِهِ أَوْ يُمَجْسِبَانِهِ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh* (İstanbul Çağrı Yayınları, 1981) “Cenâiz”, 80 (No: 213).

³ el-Kehf 18/29.

⁴ el-İnsan 76/3.

⁵ Fâtır 35/18.

⁶ Fussilet 41/46.

⁷ el-Kehf 18/29-31.

⁸ el-Kamer 54/52-53.

⁹ el-Bakara 2/284.

¹⁰ ez-Zilzâl 99/7-8.

¹¹ Ali Bakkal, “Her kötülüğün cezası verilecek mi? Zilzâl sûresi’nin son âyeti bağlamında bir değerlendirme”, *Kur’ân ve Sünnet Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Mart 2022), 37-50.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Amel Kelimesinin Anlamı

"Amel", niyet ve iradeye bağlı olarak yapılan bilinçli fiildir.¹² Amel, salih amel ve kötü amel olmak üzere iki kısımdır. "Salih amel" sözlükte iyi, doğru, düzgün, yararlı ve hayırlı amel, "kötü amel" ise yanlış, faydasız ve şer olan amel demektir. Şu âyette salih ve kötü amel birbirinin zıddı olarak kullanılmıştır: "*Ve diğerleri, Tebük savaşına katılmayan müminler, günahlarını itiraf ettiler. Onlar, salih amel ile kötü ameli birbirine karıştırdılar. Umulur ki Allah, bunların tövbelerini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayan çok merhametli olan-dır.*"¹³

Salih amelifadesine iman, ibadet, Allah ve Resûlü'nün emir ve yasaklarına riayet etmek dâhildir. Nitekim Hz. Nûh'un, iman etmeyen ve gemiye binmeyip dalgalar arasında boğulan, zalim ve kâfir olan oğlunun bu davranışına Yüce Allah Kur'ân'da "salih olmayan amel" demiştir.¹⁴ İman, kalbin amelidir. Şu hadis bunun delilidir: "Amelin hangisi daha faziletlidir" diye bir soru üzerine Hz. Peygamber, (s.a.s.), "Allah'a ve Resûlüne iman etmektir."¹⁵ şeklinde verdiği cevapta iman, amel olarak ifade edilmiştir.

1.2. Zerre Kelimesinin Anlamı

Sözlükte "saçmak, yaymak, dağıtmak" anlamındaki zerr veya zer' kökünden türeyen "zerre" son derece küçük nesneleri ifade eder. 100 tanesi yaklaşık bir arpa ağırlığında olan ve toz gibi çabucak etrafa dağılan çok küçük karıncalara, yine pencereden süzülen ışık hüzmelerinde görülen toz parçacıklarına da zerre denilmiştir.¹⁶ Zerre, çıplak gözle görülmeyecek kadar gayet küçük ve atom gibi madenin en küçük parçasıdır. Abdullah b. Abbas (ö.67/687), elini toprağa sokup kaldırmış, sonra üflemiş ve "işte bunlardan her biri bir miskal zerredir."¹⁷ demiştir.

1.3. Hayır Kelimesinin Anlamı

Sözlükte "iyi olmak, iyilik etmek, üstün olmak, üstün kılmak, bir şeyi diğerine tercih etmek" anlamına gelen "hayır" kelimesi isim olarak "iyi ve faydalı; daha iyi, en iyi ve daha faydalı" anlamlarına gelir.¹⁸ "Hayır" kelimesi, övülen ve rağbet edilen her iyi şeyin ismidir.¹⁹ Hayır kelimesi Kur'ân'da şu anlamlarda kullanılmıştır:

- Mal, servet, bolluk, zenginlik, refah, hayırlı evlat ve mali yardım gibi²⁰ maddî nimetler, dünyevî faydalar.²¹

- Kur'ân, İslam, hikmet, sağlık, mükâfat, zafer ve fayda gibi manevî nimetler.²²

¹² Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk.M.S. Keylânî (Mısır: y.y., 1961) 348; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: y.y., 1956), 11/475.

¹³ et-Tevbe 9/102.

¹⁴ Hûd 11/43-46.

¹⁵ Buhârî, , *el-Câmi 'us-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "İman", 18 (No: 26).

¹⁶ Osman Demir, "Zerre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopadisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 295-296.

¹⁷ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 20/151.

¹⁸ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüga*. thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn (Beyrut: İttihâdü'l-Kitâbi'l-Arab, 2002), 2/232.

¹⁹ Âişe Abdurrahman et-Tefsirü'l-beyânî li'l-Kur'ânî'l-Kerîm (Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, ts), 1/98.

²⁰ el-Bakara 2/180, 215; en-Nisâ 4/19; el-Kasas 28/24; Sâd 38/32; ed-Duhan 44/37.

²¹ Âl-i İmrân 3/26.

- İman, salih amel, takva, maruf, ahlâk, iyi tutum ve davranış gibi insana ahirette faydası olacak her türlü güzel ameller.²³

Hayır kelimesi şer, kötü, kötülük, günah, zarar, bela ve en değersiz kelimelerinin zıddıdır.²⁴“*Hayır*” kelimesi maddî ve manevî, dünyevî ve uhrevî her türlü nimeti, iyi ve güzel olan inanç, söz, eylem ve davranışları ifade etmektedir. Mesela maddî imkânlar *hayır* olduğu gibi iman, namaz, oruç, hac, zekât ve kurban gibi ibadetler de hayırdır. Haramlardan ve kötülüklerden sakınmak, salih amelleri en güzel biçimde yapmak, fert ve toplumun yararına harcama yapmak, İslam’ın bilinmesi, tanınması ve yaşanması için çalışmak, sözle ve örneklik ederek dini anlatmak da hayırdır.²⁵

1.4. Şer Kelimesinin Anlamı

Sözlükte “kötü olmak, kötülüğe meyletmek, kötülük yapmak, zarar, musibet, fitne ve fesat, günah, kötü iş” ve “kötü, en kötü, çirkin ve zararlı” anlamlarına len²⁶ “şer” kelimesi “hayır” kelimesin karşıtı olup din dilinde Allah tarafından yasaklanıp karşılığında ceza terettüp edilen inanç, söz, eylem, davranış ve günah anlamındadır. Kötü ve zararı olan her şey şerdir.²⁷

1.5. Yerâ Fiilinin Anlamı

“Yerâ” fiili sözlükte “gözle görür” ve “bilir” anlamındadır.²⁸ يَرُ “onu” zamirinin mercii مِقْقَالُ دَرَّةٍ خَيْرًا “Zerre ağırlığınca bir hayır ve salih amel” مِقْقَالُ دَرَّةٍ شَرًّا “Zerre ağırlığınca kötülük ve kötü amel/günah” terkipleridir. Buna göre âyetteki يَرُ cümlesi üç anlama gelebilir: (1) Onu yani zerre ağırlığınca amelinin bilir, (2) ahirette zerre ağırlığınca amelinin kitabında görür, (3) zerre ağırlığınca amelinin hayrını veya şerrini görür.²⁹

يَوْمَ يَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مِمَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْتَضَرًا وَمِمَّا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ cümleleri Âl-i İmrân sûresinin “Her insan, kıyamet günü yaptıkları hayır ve sevap olan şeyleri, işledikleri kötü ve günah olan şeyleri, yazılıp hazırlanmış olarak bulur” anlamındaki 30. âyeti ile Kehf Sûresi’nin 49.Âyetinin ve وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا “Yaptıklarını kitaplarında hazır bulurlar” cümlesi ile aynı anlamdadır. Zilzâl Sûresi’ndeki يَرَهُ “onugörür” cümlesi, insanlarâhirette iyi veya kötü, hayır veya şer yaptıklarını amel defterinde yazılı olarak bulur ve görür.

Hayrı da şerri de yaratan yüce Allah,³⁰ neyin hayır, neyin şer olduğunu peygamber ve indirdiği kitap vasıtasıyla insanlara bildirip onlara hayır ve iyi olan şeyleri emretmiş, şer ve kötü olan şeyleri yasaklamıştır.³¹

Zilzâl sûresinin 7 ve 8. âyetlerinde geçen “*hayır*” kelimesi iyi ve salih amel, Kur’ân ve Sünnete uygun olan söz, eylem ve davranış; “*şer*” kelimesi ise kötü amel, Kur’ân ve Sünnete aykırı olan söz, eylem ve davranış anlamındadır. Bir sahâbî Hz. Peygambere “*insanların ha-*

²² el-Bakara 2/105, 269; Âl-i İmrân 3/104; el-A'râf 7/188; el-En'âm 6/17; el-Hac 22/36; el-Ahzâb 33/25.

²³ en-Nisâ 4/170; el-Bakara 2/110; Âl-i İmrân 3/30.

²⁴ bk. el-Bakara 2/61, 216; Âl-i İmrân 3/30, 178; el-A'râf 6/17; el-Hac 22/11; el-Kasas 28/84.

²⁵ et-Tevbe 9/88–89.

²⁶ İbn Fâris, *Mu'ce mü mekâyisi 'l-lüga*, 3/180.

²⁷ Aişe Abdurrahman, *et-Tefsirü'l-beyânî*, 1/98.

²⁸ Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtâru's-sihâh* (Beyrut: Dâru'l-Besâir, 1987)226.

²⁹ Mâverdi, *Tefsirü'l-Kur'an: İhtisarü'n-nüket li'l-Mâverdi*. thk. Abdullah b. İbrâhim Vehibi (Beirut: Dâru İbn Hazm, 1416/1996), 6/321; Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülâzîz b. Abdüsselam, *Tefsîru'l-Kur'an* (Beirut: Dâru İbn Hazm, 1996), 3/478; İbn Cüzey, *et-Teshîl li ulûmi't-tenzîl* (Beirut: Şirketü Dâri'l-Erkâm, 1416), 2/504.

³⁰ en-Nisâ 4/78-79.

³¹ el-Bakara 2/168-169; Âl-i İmrân 3/114-115; el-Hac 22/77.

yırlısı hangisidir” diye sormuş, Hz. Peygamber, “Ömrü uzun, işleri iyi olanlarıdır” cevabını vermiştir. Sahâbî, “insanların hangileri şerlidir” diye sormuş, Hz. Peygamber, “ömrü uzun, işleri kötü olanlarıdır” buyurmuştur.³² Çünkü ömrü uzun olan salih ve muttaki müminler, daha çok hayır işlemiş olur ve âhirette amel defterinde daha çok sevabı olur. Ömrü uzun olan kâfir, zalim ve fasıklar ise daha fazla şer kazanır ve günahı ve vebali daha çok olur.

2. Müfessirlerin Zilzâl Sûresinin Yedi ve Sekizinci Âyetlerine Verdikleri Anlam

“Kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görür. Kim de zerre ağırlığınca bir şer işlerse onu da görür” anlamındaki âyetlerde sözü edilen “kimse”, mümin mi kâfir mi? Veya her ikisi mi? “Zerre” kadar iyi işin mükâfatı, “zerre” kadar kötü işin cezası dünyada mı ahirette mi olacak? Ahirette ise kâfir zerre kadar iyi işin mükâfatını, mümin zerre kadar kötü işin cezasını görecektir mi? Bütün bunlar âyetle açık değildir. Bu sebeple sahabe döneminden itibaren müfessirler âyeti anlamada ittifak edememişler, bazıları âyetin dünya hayatı ile ilgili, bazıları ahiret hayatı ile ilgili olduğunu beyan etmişlerdir. Âyetin ahiret hayatı ile ilgili olduğunu söyleyenlerden bir kısmı herkesin iyi veya kötü amelini amel defterinde göreceğini, bir kısmı iyi veya kötü amelin mükâfat veya cezasını göreceğini söylemiştir. Bu konudaki görüşleri dört maddede toplayabiliriz:

1-Mümin, zerre ağırlığınca yaptığı iyi işin mükâfatını dünya ve âhirette, zerre kadar kötü işin cezasını dünyada görür. Kâfir, zerre ağırlığınca yaptığı iyi işin mükâfatını dünyada, zerre kadar kötü işin cezasını ahirette görür.³³ Bu görüş, Abdullah b. Abbas ve Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'ye (öl.108/726) aittir. Âyeti şöyle yorumlamışlardır:

- “Kâfirlerden kim zerre kadar iyi iş yaparsa bunun mükâfatını dünyada görür, âhirette bu iyi işi için sevap verilmez. Kâfirlerden kim zerre kadar kötü iş yaparsa bu sebeple şirk ve inkârın cezası ile birlikte âhirette cezalandırılır. Müminlerden kim zerre kadar kötü iş yaparsa bunun cezasını dünyada görür, öldüğü zaman âhirette bununla cezalandırılmaz, affedilir. Eğer zerre kadar iyi iş yaparsa kabul edilir ve âhirette kendisine kat kat sevap verilir.”³⁴

- Bir kâfir zerre kadar iyi bir iş yaparsa, bunun mükâfatını dünyada kendisi, malı, ailesi ve çocuğu üzerinde görür. Bu durum ölünceye kadar devam eder. Kâfir olarak ölünce onun Allah katında hiçbir hayrı olmaz. Bir mümin zerre kadar kötü bir iş yaparsa bunun cezasını dünyada kendisi, malı, ailesi ve çocuğu üzerinde görür. Bu durum ölünceye kadar devam eder. Mümin olarak ölünce onun Allah katında hiçbir şerri kalmaz.³⁵

Bu yorumlara göre kâfir insan, bir fakire yardım etmek gibi iyi ve hayır olan işlerinin karşılığını bu dünyada alır, ancak imanı olmadığı için hiçbir hayrı ve iyi ameli ahirette olmaz.³⁶ Çünkü “Kim iman esaslarını inkâr ederse iyi ameli boşa gider. Bu kimse ahirette, zi-

³² Tirmizî, es-Sünen (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981) “Zühd”, 18 (No: 2431).

³³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne* (Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 10/598; Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-uyûn* (Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, ts), 6/321.

³⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 20/151.

³⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 20/151; bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân an tefsiri âyi'l-Kurân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 25/563; Ali b. Muhammed el-Hâzin, *Lübâbü't-te'vil fi me'âni't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 4/459; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *es-Siracü'l-münir fi'l-i'âneti 'alâ ma'rifeti ba'di me'âni kelâmi Rabbine'l-Hakîm'il-Habîr* (Kâhire: Matbatü Bulak, 1285), 4/575; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1414), 5/585; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb (et-Tefsîru'l-kebîr)* (Beyrut: Dâru ihyâü't-türâsiyyi, 1420), 32/257;

³⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 10/598.

yana uğrayanlardan olur.”³⁷ Kâfir insan yalan gibi kötü bir söz söyler veya cana kıymak gibi kötü bir iş yaparsa bunun cezasını âhirette çeker. Mümin insan, bir fakire yardım etmek gibi iyi ve hayır olan bir iş yaparsa bunun mükâfatını dünyada da ahirette de görür.³⁸ Yalan söylemek gibi bir günah işlerse bunun karşılığını dünyada görebilir. “Ey müminler! Başınıza her ne musibet gelirse kendi elleriniz ile yaptığınız hatalı işler ve günahlar sebebiyledir. Allah, yine de günah ve hataların çoğunu affediyor da musibetler vermiyor.”³⁹ anlamındaki âyet, bunun delilidir. Eğer müminin büyük günahı yoksa veya olur fakat Allah affederse zerre kadar kötü işi sebebi ile ahirette cezalandırılmaz: “Ey müminler! Eğer siz, size yasaklananların büyüklerinden sakınırsanız, biz sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi ikramı çok olan güzel bir yere, cennete koyarız.”⁴⁰ ve “İçinizdeki şeyleri ister açıklayın ister onu gizleyin, Allah onunla sizi hesaba çeker. Allah, dilediğini bağışlar, dilediğini de cezalandırır.”⁴¹ anlamındaki âyetler, bunun delilidir. Aşağıdaki âyetler ve hadisler de Abdullah b. Abbas ve Muhammed b. Ka’b el-Kurazî’nin yorumuna delildir:

“Kim dünya hayatını ve ziynetini isterse, biz onlara dünyada yaptıklarının karşılığını tam veririz. Onlar, dünyada hiçbir eksikliğe uğratılmazlar.”⁴²

“Kıyamet günü inkâr edenler, cehennem ateşine sunulur ve onlara şöyle denir: Siz dünya hayatınızda iyi, temiz ve güzel nimetlerinizi tükettiniz, ömrünüzü isyan ile geçirdiniz, dünya nimetlerinden faydalandınız, çalışmanızın karşılığını aldınız ve ahirete bir şey bırakmadınız. Bugün yeryüzünde haksız yere kibirlenmeniz, inkâr ve isyan ederek doğru yoldan çıkmanız sebebiyle alçaltıcı ve aşağılayıcı azapla cezalandırılacaksınız.”⁴³

“Kim iman etmeden sadece geçici dünya nimetlerini isterse, dünyada dilediğimiz kimseye, dilediğimiz kadar nimet veririz. Sonra ona cehennemi mekân yaparız. O, cehenneme kınanmış ve Allah’ın rahmetinden kovulmuş olarak girer. Mümin olarak ahireti isteyen ve ona ulaşmak için gereği gibi çalışan kimselere gelince bu kimselere çalışmalarının karşılığı verilir.”⁴⁴

“Şüphesiz Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini, az bir bedelle satan kimseler var ya, işte onların ahirette hiçbir nasibi yoktur. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara merhamet nazarı ile bakmayacak ve onları affedip temize çıkarmayacaktır. Onlar için elem veren bir azap vardır.”⁴⁵

“Kim iman edip salih ameller işleyerek ahiret kazancını ve sevabını isterse, onun kazancını artırırız. Kim iman etmez, çalışması ile sadece dünya kazancını isterse, ona da çalışmasının karşılığını veririz, fakat onun ahirette hiçbir nimeti yoktur.”⁴⁶

“Rabbimiz! Bize dünyada ve ahirette iyilik, güzellik ve nimetler ver ve bizi cehennem azabından koru diyen mümin kimselerin kazandıklarından dünya ve ahirette nasipleri vardır.”⁴⁷

³⁷ el-Mâide 5/5.

³⁸ Mâtürîdî, *Te’vilâtü ehli’s-sünne* 10/598.

³⁹ eş-Şûrâ 42/30; bk. er-Rûm 30/41.

⁴⁰ en-Nisâ 4/31.

⁴¹ el-Bakara 2/284.

⁴² Hûd 11/15.

⁴³ el-Ahkâf 46/20.

⁴⁴ el-İsrâ 17/17-18.

⁴⁵ Âl-i İmrân 3/77.

⁴⁶ eş-Şûrâ 42/20.

⁴⁷ el-Bakara 2/200-201-202.

“Şüphesiz Allah, hiç kimseye zerre kadar zulmetmez. Eğer müminin yaptığı küçük iyi bir iş olsa ona sevabını kat kat artırır ve kendi katından da büyük bir mükâfat verir.”⁴⁸

“Şüphesiz Allah, mümine zulmetmez. Mümin iyi bir iş yaparsa bu sebeple o dünyada rızıklandırılır ve bu iyi ameli sebebiyle ahirette ödüllendirilir. Kâfire gelince iyi amelleri ve iyilikleri sebebiyle dünyada rızık verilir. Kıyamet günü Allah’a kavuştuğu zaman sevap verecek iyi bir ameli olamaz.”⁴⁹

Bu âyetler ve hadis, Abdullah b. Abbas ve Muhammed b. Ka’b el-Kurazî’nin yorumunu açık seçik ifade etmektedir.

Enes b. Mâlik (öl.93/711) diyor ki: Ebû Bekir Hz. Peygamber (s.a.s) ile birlikte iken “Kim zerre ağırlığınca bir hayır ve salih amel işlerse onu görür. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük ve günah işlerse onu da görür” âyeti nazil oldu. Ebû Bekir elini kaldırdı ve şöyle dedi: Ey Allah’ın Elçisi! Biz zerre ağırlığınca işlediğimiz şer ile kesinlikle cezalandırılacak mıyız? Resûlullah (s.a.s) ona şu cevabı verdi: “Ey Ebû Bekir! Sana ne oluyor? Sen dünyada hoşuna gitmeyen şeylerle karşılaştığını görmedin mi? Bunlar, zerre kadar işlenen şer sebebiyledir. Allah senin için zerre kadar işlenen iyi amelleri korur, kıyamet günü bunların mükâfatını tam verir.”⁵⁰

Müfessir Vehbe Zühaylî (öl.2015),⁵¹ kâfirin iyi amelinin dünyada fayda vermesi, Allah’ın dilemesi halinde olur demiş ve “Kim iman etmeden sadece geçici dünya nimetlerini isterse, dünyada dilediğimiz kimseye, dilediğimiz kadar nimet veririz. Sonra ona cehennemi mekân yaparız. O, cehenneme kınanmış ve Allah’ın rahmetinden kovulmuş olarak girer” âyetini delil olarak zikretmiştir.⁵²

Zerre ağırlığınca kötü iş yapan kâfir, cezasını; zerre kadar iyi iş yapan mümin, mükâfatını âhirette görür, ancak zerre kadar kötü iş yapan mümin, affedilir ve ahirette ceza görmez.⁵³

Abdullah b. Abbas, “Zerre kadar hayır ve şer amellerin görülmesi âhrette olur demiş” ve şu açıklamayı yapmıştır: “Mümin hayırlı işlerin mükâfatını ahirette görür, kâfir ahirette iyi işlerin mükâfatını göremez. Çünkü kâfir, iyi işlerinin karşılığını dünyada alır. Mümine küçük günahlarının karşılığı dünyada musibetler, hastalıklar ve benzeri şeklinde verilir.”⁵⁴

⁴⁸ en-Nisâ 4/40.

⁴⁹ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ الْمُؤْمِنَ حَسَنَةً يُثَابُ عَلَيْهَا الرِّزْقُ فِي الدُّنْيَا وَيُجْزَى بِهَا فِي الْآخِرَةِ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيُطْعَمُ بِحَسَنَاتِهِ فِي الدُّنْيَا فَإِذَا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَمْ عَنْ أَنَسٍ قَالَ بَيْنَا أَبُو بَكْرٍ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فَمَنْ يَغْمَلُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَغْمَلُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ فَرَفَعَ أَبُو بَكْرٍ يَدَهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَرَأٍ مَا عَمِلْتُ مِنْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مِنْ شَرٍّ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا لَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ أَرَأَيْتَ مَا تَرَى فِي الدُّنْيَا مِمَّا تَكْرَهُ فَمِثْقَالَ ذَرَّةٍ الشَّرِّ وَيَذْخُرُ اللَّهُ لَكَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ الْخَيْرِ حَتَّى تُؤَافِقَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ Ahmed b. el-Huseyin el-Beyhakî, *Şu’abü’l-İman* (Bombay: Meketbetü’r-Rüşd, 2003), 12/249 (No: 9351); Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmî’l-Kur’ân*, 20/151.

⁵⁰ *Şu’abü’l-İman* (Bombay: Meketbetü’r-Rüşd, 2003), 12/249 (No: 9351); Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmî’l-Kur’ân*, 20/151.

⁵¹ Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî, *et-Tesîru’l-münîr* (Dimaşk: Dâru’l-Fikri’l-Mu’âsir, 1418), 10/251.

⁵² el-İsrâ 17/18.

⁵³ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü ehli’s-sünne*, 10/599; ibn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz fî tefsîri kitâbi’l-azîz* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1422), 5/511; Sa’lebî, *el-Keşfü ve’l-beyân an tefsîri’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru İhyâü’t-Türâsî’l-Arabî, Beyrut, 2002), 30/152; Muhammed Emin eş-Şinkîû, *Edvâü’l-beyân fî îzâhi’l-Kur’ân’i bi’l-Kur’ân* (Lübnan: Dâru’l-Fikri, 1995) 9/59; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 32/257;

⁵⁴ Mücîruddîn b. Muhammed, *Fethu’r-Rahman fî tefsîri’l-Kur’ân* (Dâru’n-Nevâdir, 2009), 7/42; Ebû Hayyan Muhammed b. Yusuf, *Bahru’l-muhîr fî t-tefsîr* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1420), 10/524; bk. Ebû’s-Su’ud Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü’l-akli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm* (Beyrut: Dâru İhyâü’t-Türâsî’l-Arabîyyi, ts), 9/189; Ebû’l-Abba Ahmed b. Muhammed, *Bahru’l-medîd fî tefsîri Kur’ân’l-Mecîd*, (Kâhire: 1419) 7/339; Âişe Abdurrahman, *et-Tefsîrû’l-beyânî*, 1/98.

Zerre kadar bile olsa kâfirlerin âhirette ceza göreceklerinde hiçbir şüphe ve ihtilaf yoktur.⁵⁵ Şu âyetler buna delilidir:

*“Şüphesiz inkâr edenler ve kâfir olarak ölenler var ya işte Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onların üzerinedir. Kâfir olarak ölenler, ebedî olarak lanet ve cehennem içerisinde kalacak olanlardır. Onlardan azap hafifletilmez ve onlara merhamet nazarı ile bakılmaz, özür beyan etmelerine fırsat verilmez.”*⁵⁶

*“Şüphesiz inkâr edenler ve kâfir olarak ölen kimseler var ya, bunlar, dünya dolusu altını fidye olarak verseler hiçbirisinden asla kabul edilmez. Onlar için elem veren bir azap vardır. Onların yardımcıları da yoktur.”*⁵⁷

*“İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayan kimseler var ya işte onlar, cehennem halklarıdır. Onlar, cehennemde ebedî kalıcıdırlar.”*⁵⁸

Büyük günah işleyip tövbe etmeden ölen müminlerin hali Allah'a kalır. Allah, bu kimseleri dilerse affeder, dilerse cezalandırır.⁵⁹ Büyük günah işlemeyenlerin küçük günahlarını yüce Allah'ın affedeceği şu âyet ve hadislerde açıkça bildirilmektedir:

*“Ey müminler! Eğer siz, size yasaklananların büyüklerinden sakınırsanız, biz sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi ikramı çok olan güzel bir yere, cennete koyarız.”*⁶⁰

*“Ey Peygamberim! Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz namaz gibi iyi ameller küçük günahları giderir.”*⁶¹

*“İman eden ve salih ameller işleyen kimseler var ya biz onların daha önceki günahlarını ve kötülüklerini kesinlikle örtüp affederiz ve onları, kesinlikle yaptıkları salih amellerini daha iyisiyle ödüllendiririz.”*⁶²

*“Beş vakit namaz ve cuma namazı diğer cuma namazına kadar büyük günahlardan kaçındığın sürece aralarında işlenen küçük günahlara kefarettir.”*⁶³

*“Umre, diğer Umreye kadar yapılan günahlara kefarettir. Makbul bir Haccın karşılığı da Cennetten başka bir şey değildir.”*⁶⁴

*“Mümin kişiye bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık, bir üzüntü hatta küçük bir tasa hâli isabet edecek olsa, bunlar müminin bir bölüm günahlarına kefarettir olur.”*⁶⁵

*“Mümin erkek ve kadının canına, çocuklarına ve malına ölünceye kadar musibetler gelmeye devam eder, ta ki Allah'ın huzuruna hatasız olarak gitsin.”*⁶⁶

⁵⁵ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, 24/550.

⁵⁶ el-Bakara 2/161-162

⁵⁷ Âl-i İmrân 3/91.

⁵⁸ el-Bakara 2/39.

⁵⁹ el-Bakara 2/284.

⁶⁰ en-Nisâ 4/31.

⁶¹ Hûd 11/114. Bu âyet nüzul sebebi bir hadiste şöyle bildirilmektedir: *“Bir kimse Hz. Peygambere geldi ve kendisinin bir kadından bir öpücük veya el ile dokunma veya herhangi bir şeye nail olduğunu zikretti. Bu kimse yaptığının kefarettir soruyordu. Bunun üzerine Allah, “Ey Peygamberim! Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyi ameller kötü amelleri giderir.”* Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmi 'u's-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), “Tövbe” 7 (No: 39–42)

⁶² el-Ankebût 29/7.

⁶³ الصَّلَاةُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا لَمْ تُغَشَّ الْكَبَائِرُ Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, “Tahâre”, 4 (No: 14–15).

⁶⁴ الأَعْمَرَةُ إِلَى الأَعْمَرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, “Hac”, 77 (No: 437)

⁶⁵ مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ مِنْ وَصَبٍ وَلَا نَصَبٍ وَلَا سَقَمٍ وَلَا حَزَنٍ حَتَّى أَلْهَمَ يَهُمَّهُ إِلَّا كُفِّرَ بِهِ مِنْ سَيِّئَاتِهِ Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, “Birr”, 14 (No: 52)

“Müslüman'a bir diken batması hatta daha küçük bir şey isabet etmez ki bu sebeple ona bir derece yazılmış ve bir günahı silinmiş olmasın.”⁶⁷

Yukarıdaki âyet ve bu hadisler, her müminin zerre kadar kötü işi için ahirette ceza görmeyeceğini ifade eder. Buna göre Zilzâl sûresinin 7. âyeti müminlerle, 8. âyeti kâfirlerle ilgili olur.⁶⁸ Çünkü kâfirin iyi amelleri inkârı sebebiyle boşa gider,⁶⁹ müminin küçük günahları, büyük günahlardan sakınmış olması sebebiyle⁷⁰ veya Allah lütfu ile affedebilir.⁷¹

Müminlerin küçük günahları sebebiyle cezalandırılabilmesi için altı şartın bulunması gerekir:⁷²

- (1) Müminin büyük günahının bulunması.⁷³
- (2) Büyük günahına tövbe etmeden ölmüş olması.⁷⁴
- (3) Mizanda günahlarına ağır basacak iyi amellerinin olmaması.⁷⁵
- (4) Günahlarına şefaât edecek birinin bulunmaması.⁷⁶
- (5) Bedir ehli gibi bağışlanmayı⁷⁷ hak edecek bir amelinin olmaması.⁷⁸
- (6) Allah'ın günah işleyen mümini affetmemesi.⁷⁹

Mümin, dünyada tövbe etmişse⁸⁰ veya tövbe etmese bile Allah lütfu ile günahını bağışlamışsa⁸¹ veya günahının affına vesile olacak salih bir ameli varsa⁸² veya bir musibete maruz kalmışsa⁸³ küçük veya büyük her günahı sebebiyle⁸⁴ ahirette cezalandırılmaz.⁸⁵ Hatta Allah'ın cehennem müminlere haram kıldığını, dolayısıyla müminin âhirette ceza görmeyeceğini beyan eden hadisler vardır. Mesela şu hadis bunlardan biridir: “Kim Allah'tan başka hiçbir ilah

⁶⁶ مَا يَزَالُ الْبَلَاءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنَةِ فِي نَفْسِهِ وَوَلَدِهِ وَمَالِهِ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ Tirmizî, *es-Sünen*, “Zühd”, 45 (No: 2510).

⁶⁷ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُشَاكُ شَوْكَةً فَمَا فَوْقَهَا إِلَّا كَتَبَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةً وَ مُجِئَتْ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, “Birr”, 14 (No: 46-47).

⁶⁸ Ebû'l-Berakât en-Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998), 3/670.

⁶⁹ el-Mâide 5/5.

⁷⁰ Aîşe Abdurrahman, *et-Tefsîrü'l-beyânî*, 1/98.

⁷¹ el-Bakara 2/284.

⁷² İbn Cüzey, *et-Teshîl li ulûmi't-tenzîl*, 2/504.

⁷³ en-Nisâ 4/31.

⁷⁴ en-Nisâ 4/18.

⁷⁵ el-Kâri'a 101/6-11.

⁷⁶ Tâhâ 20/109; en-Necm 53/26; Meryem 19/87.

⁷⁷ لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ شَهِيدٌ بَذَرًا وَالْحَدِيثُ “Hudeybiye’de ağacın altında Hz. Peygamber ile biat eden hiçbir kimse cehennem ateşine girmez.” Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 23/93 (No: 14778); لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ شَهِيدٌ بَذَرًا وَالْحَدِيثُ “Sedir savaşına katılan ve Hudeybiye’de bulunan hiçbir kimse cehennem ateşine girmez.” Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/590 (No: 27042).

⁷⁸ el-Fetih 48/18.

⁷⁹ el-Fetih 48/14.

⁸⁰ et-Tahrîm 66/8.

⁸¹ el-Bakara 2/284.

⁸² “Eğer siz Allah’a güzel bir borç verirsiniz Allah onu size, kat kat öder ve sizi bağışlar.” et-Teğâbün 64/17.

⁸³ “Müslüman'a fenalık, hastalık, keder, hüzn, eza, can sıkıntısı arız olmaz, hatta vücuduna bir diken batırılmaz ki, Allah bu musibetler sebebiyle onun hatalarını ve günahlarını bağışlamış olmasın.” Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, “Birr”, 14 (No:45-47).

⁸⁴ eş-Şûrâ 42/30.

⁸⁵ Muhammed Senâüllah el-Muzhirî, *et-Tefsîr* (Pakistan: Mektebetü'r-Rüşdiyye, 1412) 10/323; Şinkîfî, *Edvâi'l-beyân*, 9/58.

olmadığına ve şüphesiz Muhammed'in Allah'ın Elçisi olduğuna tanıklık ederse Allah bu kimseye cehennem ateşini haram kılar.”⁸⁶

Müminlerden cehenneme girip çıkacağını bildiren hadisler de vardır: “Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur diyen ve kalbinde arpa ağırlığınca hayır olan kimse cehennemden çıkar.”⁸⁷

Bu hadisler ve benzerlerini müminlerin günahı olsa bile cehenneme girmeyeceği, ancak affedilmezse gireceği, fakat cehennemde ebedi kalmayacağı şeklinde anlamamız gerekir. Çünkü Kur'ân'da haksız yere yetim malı yemek⁸⁸ ve cana kıymak⁸⁹ gibi günahlar sebebiyle müminin cehennem ile cezalandırılacağı bildirilmektedir.

Kâfirlerinküçük veya büyük, az veya çok iyi işleri sebebiyle yaptıklarının mükâfatını dünyada, kötü işleri sebebiyle cezasını âhirette görecekleri, imanları olmadığı için âhirette iyi işleri sebebiyle mükâfat görmeyecekleri⁹⁰ konusunda ihtilaf ve şüphe yoktur. Şu âyetler de bunun açık delilidir:

*“İnkâr eden kimseler var ya onların amelleri susayan kimsenin, çöllerde uzaktan görüp su zannettiği serap gibidir. Su sandığı yere vardığı zaman orada hiçbir şey bulamaz. Tıpkı bunun gibi kâfir, yaptığı iyi amellerin faydasını göreceğini zanneder, ancak ahirette amellerinin hiçbir faydasını bulamaz, mahşer yerinde Allah'ı bulur. Allah, onun hesabını tam görür. Allah, hesabı çabuk görendir.”*⁹¹

*“İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayan kimseler var ya işte onlar, cehennem halklarıdır. Onlar, cehennemde ebedi kalıcıdırlar.”*⁹²

Kâfirleriniyi amellerinin âhirette kendilerine hiçbir faydası olmayacak mı? Müfessir Ebû's-Suûd (öl.982/1574) “Biz kâfirlerin yaptıkları amellerine yöneldik ve biz onların amelini savrulup giden toz haline getirdik.”⁹³ âyetini delil alarak faydası olmayacağını söylerken,⁹⁴ müfessir Muhammed Cemâlüddîn el-Kâsımî (1866-1914) “Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız, kimseye hiçbir şekilde zulmedilmez. Dünyada yapılan iş, bir hardal tanesi ağırlığı kadar bile olsa, biz onu tartıya getiririz. Sorgulayanlar olarak biz insanlara yeteriz.”⁹⁵ âyetini delil alarak faydası olacağını, âyetteki “Kimseye hiçbir şekilde zulmedilmez” cümlesinin mümin ve kâfir hakkında eşit olduğunu, kâfirin iyi amelî sebebiyle azabının hafifletileceğini, iyi amelinin ahirette hiçbir faydasının olmayacağı ve azabının hafifletilmeyeceği görüşünün aslının olmadığını, kâfirlerin yaptıklarına göre cezalandırılacağını, Ebû Tâlip ile Ebû Cehil'in azabının aynı olmayacağını söylemiştir.⁹⁶ Müfessir ve fakih Vehbe Zühaylî konu ile ilgili olarak, “Kâfirler, yakınları ile bağını sürdürmek ve musibete uğrayanlara yardım etmek gibi iyi işleri sebebiyle dünyada bir zararı ve kötülüğü giderilme şeklinde fayda görür, fakat iyi işlerine sevap verilmez ve bu iyi işlerinin ahirette bir faydası olmaz”⁹⁷ demiş ve şu hadisi delil olarak zikretmiştir: Hz. Aişe (öl.58/678) diyor ki: Ey Allah'ın Elçisi! İbn Ced'ân, cahiliye döneminde akrabasını görüp gözetir ve fakirlere yemek yedirirdi, bunun âhirette ken-

⁸⁶ Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, “İman”, 14 (No: 47)

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 19/198 (No:12153).

⁸⁸ en-Nisâ 4/10.

⁸⁹ el-Mâide 5/28-29.

⁹⁰ Taberî, *Câmi'ul-beyân*, 24/550; 25/263.

⁹¹ en-Nur 24/39.

⁹² el-Bakara 2/39.

⁹³ el-Furkân 25/23

⁹⁴ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 9/189.

⁹⁵ el-Enbiyâ 21/47.

⁹⁶ Cemâlüddîn el-Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418),9/527; bk. Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 32/257.

⁹⁷ Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 10/251.

disine faydası olacak mı? Dedim. Hz. Peygamber, “Hayır Aişe! Çünkü o hiçbir gün “Rabbim! Günahımı kıyamet gününde bağışla demedi” buyurdu.⁹⁸ Kanaatimizce imanı olmadığı için kâfirlerin iyi âmelleri boşa gider,⁹⁹ dolayısıyla âhirette mükâfatları olmaz.¹⁰⁰ Âhirette kâfirlerin hiçbir dost ve yardımcılarının olmayacağı,¹⁰¹ mazeretlerinin kabul edilmeyeceği,¹⁰² azaplarının hafifletilmeyeceği ve merhamet nazarı ile yüzlerine bakılmayacağı¹⁰³ ve ebedî olarak lânet ve azap içinde kalacakları¹⁰⁴ Kur’ân’da açıkça bildirilmektedir. Şu örnekleri verebiliriz:

“Cehennem ateşinde olanlar, cehennem bekçilerine şöyle derler: Rabbinize dua edin de hiç olmazsa bir gün bizden azabı hafifletsin. Cehennem bekçileri, şöyle cevap veririler: Size peygamberleriniz açık deliller ve mucizeler getirmedir mi? Cehennemdekiler, evet getirdi derler. Bunun üzerine melekler, öyleyse kendiniz dua edin, biz size şefaet etmeyiz karşılığını verirler. Allah şöyle buyurur: Dua etseler bile şüphesiz kâfirlerin duası boşunadır, kabul olmaz.”¹⁰⁵

“İnkâr eden kimseler var ya eğer yerde bulunan her şey ve bir o kadarı daha onların olsa, kıyamet gününün azabından kurtulmak için bunları fidye olarak verseler, yine de onlardan kabul edilmez. Onlar için elem verici bir azap vardır. İnkâr edenler, cehennem ateşinden çıkmak isterler ancak onlar, cehennem ateşinden çıkacak kimseler değildir. Onlar için sürekli bir azap vardır.”¹⁰⁶

Mümin veya kâfir, zerre ağırlığınca yaptığı iyi veya kötü işlerini âhirette amel defterinde yazılı olarak görecektir.¹⁰⁷ Mümin veya kâfir insanların dünya hayatında bütün yaptıkları yazıcı melekler tarafından kayıt altına alınmaktadır. Bu hususu ifade eden birçok âyet-i kerîme vardır. Şu örnekleri verebiliriz:

“Ey insanlar! Şu gerçeği aklınızda tutun ve hiç unutmayın: Biri insanın sağ tarafında, diğeri sol tarafında oturan görevli iki alıcı melek, insanın iyi veya kötü bütün yaptıklarını alıp kaydeder.” İnsan herhangi bir söz söylemez ki onun yanında söylediklerini ve yaptıklarını çok iyi gözetleyen ve kaydeden hazır bir melek bulunmasın.”¹⁰⁸

“Yoksa müşrikler, bizim kendilerinin sırlarını ve gizli konuşmalarını duymadığımızı mı zann ediyorlar? Zannetmesinler, yanlarındaki melek elçilerimiz onların söylediklerini yazıyorlar.”¹⁰⁹ “Biz yaptıklarınızı kaydediyorduk.”¹¹⁰

⁹⁸ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ جُدْعَانَ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَصِلُ الرَّجْمَ وَيُطْعِمُ الْمَسَاكِينَ فَهَلْ ذَاكَ نَافِعُهُ قَالَ لَا يَا عَائِشَةُ إِنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْمًا رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ Ahmed b Hanbel, el-Müsne'd, 41/170 (No: 24622).

⁹⁹ “Kim imanı, iman esaslarını inkâr ederse iyi ameli boşa gider. Bu kimse ahirette, ziyana uğrayanlardan olur.” el-Mâide 5/5.

¹⁰⁰ “Kıyamet günü inkâr edenler cehennem ateşine sunulur ve onlara şöyle denir: Siz dünya hayatınızda iyi, temiz ve güzel nimetlerinizi tükettiniz, ömrünüzü isyan ile geçirdiniz, dünya nimetlerinden faydalandınız, çalışmanızın karşılığını aldınız ve ahirete bir şey bırakmadınız. Bugün yeryüzünde haksız yere kibirlenmeniz, inkâr ve isyan ederek doğru yoldan çıkmanız sebebiyle alçaltıcı ve aşağılayıcı azapla cezalandırılacaksınız.” el-Ahkâf 46/20.

¹⁰¹ el-Ahzâb 33/64-65.

¹⁰² el-Mü'min 40/52.

¹⁰³ el-Bakara 2/161-162.

¹⁰⁴ et-Tevbe 68.

¹⁰⁵ el-Mü'min 40/49-50.

¹⁰⁶ el-Mâide 5/36-37.

¹⁰⁷ Mâtürîdî, Te'vilâtü ehli's-sünne, 10/599.

¹⁰⁸ Kâf 50/17-18.

¹⁰⁹ ez-Zuhruf 43/80.

¹¹⁰ el-Câsiye 45/29.

“Ey insanlar! O gün siz diriltilip mahşer yerinde hesap için Allah’a arz edilirsiniz. Sizin hiçbir sırrınız gizli kalmaz.”¹¹¹ “Biz kıyamet günü insan için, açılmış olarak bulacağı bir kitap çıkaracağız.”¹¹²

“İnsanların yaptıkları her şey, yazıcı meleklerin yazdığı kitaplardadır. Küçük ve büyük yapılan her şey kitapta yazılmıştır.”¹¹³

Yazıcı meleklerin kayıt altına aldığı bu kitap, müminlere sağ ellerine, kâfirlere arka tarafından sol ellerine verilir¹¹⁴ ve insanlara “Oku kitabını, bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter” denir.¹¹⁵ İnsanlar bu kitaba bakar, küçük veya büyük dünyada yaptıklarının hepsini görür ve hazır bulurlar ve bu kitap gerçekleri konuşur:

“Her toplum kendi kitabına çağrılır ve onlara şöyle denir: Bugün siz dünyada yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz. İşte iyi veya kötü yaptıklarınızın kayıtlı olduğu bu kitabımız, size karşı gerçeği konuşur. Çünkü biz dünyada yaptıklarınızı kaydediyorduk.”¹¹⁶

“O gün kişi önceden elleriyle yaptıkları amellerine bakar ve kâfir, “Keşke toprak olaydım!” der.”¹¹⁷

“Mahşer yerinde insanların iman veya inkârlarının, iyi veya kötü söz ve amellerinin yazılı olduğu kitap mutlaka ortaya konur, sen, kâfirlerin kitabın içindekilerden korktuklarını görürsün. Onlar, “Eyvah bize! Bu nasıl bir kitaptır? Ne küçük ne büyük hiçbir şey bırakmamış, hepsini sayıp dökmüş” derler ve bütün yaptıklarını kitaplarında hazır bulurlar. Rabbin hiçbir kimseye zulmetmez.”¹¹⁸

“Her insan, kıyamet günü yaptıkları hayır ve sevap olan şeyleri, işledikleri kötü ve günah olan şeyleri, yazılıp hazırlanmış olarak bulur ve günahları ile kendi arasında uzak bir mesafe olmasını ister.”¹¹⁹

Bu âyetler, Zilzâl sûresinin 7 ve 8. âyetleri ile aynı hususları ifade etmektedir. Sahâbî Abdullah b. Abbas,¹²⁰ Kur’ân’ı baştan sona kadar ilk tefsir eden Mukâtil b. Süleyman (öl.150/767) ve müfessir İbn Kesîr (öl.774/1373)¹²¹ zerre ağırlığınca işlenen iyi ve kötü iş yapan kimsenin bunu ahirette kitabında göreceğini beyan etmiştir.¹²² Abdullah b. Abbas, şöyle demiştir: “Âyet, iyi ve kötü iş yapan mümin ve kâfirin dünyada cezalandırılması ile ilgili değildir. Mümine gelince Allah ahirette ona iyi ve kötü amellerini gösterir, kötü amellerini bağışlar, iyi amellerine sevap verir. Kâfire gelince ona iyi ve kötü amellerini gösterir, iyi amellerini reddeder ve onu kötü amelleri sebebiyle cezalandırır.”¹²³ Mukâtil b. Süleyman, şöyle demiştir: “Kim dünyada zerre kadar salih amel işlerse kıyamet gününde onu kitabında görür ve

¹¹¹ el-Hâkka 69/18.

¹¹² el-İsrâ 17/13.

¹¹³ el-Kamer 54/52-53.

¹¹⁴ el-Hâkka 69/19, 25; el-İnşikâk 84/10-15.

¹¹⁵ el-İsrâ 17/14.

¹¹⁶ el-Câsiye 45/28-29.

¹¹⁷ en-Nebe’ 78/40.

¹¹⁸ el-Kehf 18/49.

¹¹⁹ Âl-i İmrân 3/30.

¹²⁰ Fîrûzâbâdî, *Tenvîru’l-mikbâs min tefsîri İbn Abbas* (Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts), 517.

¹²¹ Ebû’l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm* (Beyrut: Dâru Tayyibe, 1999) 8/464.

¹²² Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, (Beyrut: Dâru İhyâü’t-Türâs, 1423), 4/791.

¹²³ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ، وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ قَالَ «لَيْسَ مُؤْمِنٌ وَلَا كَافِرٌ عَمِلَ خَيْرًا وَلَا شَرًّا فِي الدُّنْيَا إِلَّا أَرَاهُ اللَّهُ إِثْمًا وَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَرِيهِ حَسَنَاتِهِ وَسَيِّئَاتِهِ فَيَغْفِرُ لَهُ مِنْ سَيِّئَاتِهِ وَيُنِيبُهُ بِحَسَنَاتِهِ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيَرِيهِ حَسَنَاتِهِ، وَسَيِّئَاتِهِ فَيَرُدُّ عَلَيْهِ حَسَنَاتِهِ وَيُعَذِّبُهُ بِسَيِّئَاتِهِ» Ahmed b. el-Huseyn el-Beyhakî, *el-Ba’sü ve’n-nüşûr* (Beyrut: Merkezü’l-Hademât ve’l-Ebhâsi’s-Sekafât, 1986), 81 (No: 55); bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûrfi’t-tefsîri bi’l-me’sûr*. (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1983), 8/595; Taberî, *Câmi’ul-beyân*, 25/263; Hâzin, *Lübâbü’t-te’vîl*, 4/459.

bununla sevinir. Yine kim zerre kadar kötü bir iş yaparsa bunu kıyamet gününde görür ve bu onu üzer.”¹²⁴ Çağdaş müfessirlerden Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî, konu ile ilgili olarak “*İnsan, yaptığı zerre kadar iyiliği veya zerre kadar kötülüğü ahirette amel defterinde kayıtlı olarak bulacak ve görecektir*” demiştir.¹²⁵

Kâfirler, inkâr ve isyanları, az veya çok, küçük veya büyük günahlarının cezasını âhirette çekerler. Müminler, iman ve itaatlerinin, az veya çok, küçük veya büyük iyi amellerinin mükâfatını görürler, az veya çok, küçük veya büyük kötü amellerinin cezasını ancak “2.2” maddesinde zikrettiğimiz 6 şart gerçekleştiği zaman görürler.

2.4. Mümin veya Kâfir, Zerre Ağırlığınca Yaptığı İyi veya Kötü İşlerinin Karşılığını Ahirette Görür.¹²⁶

Bazı müfessirler, mümin veya kâfir, zerre kadar iyi amelin sevabının, kötü amelin cezasının ahirette görüleceğini söylemiştir.¹²⁷

Konu ile ilgili olarak tabiîn müfessirlerinden Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713) şöyle demiştir: “Bazı Müslümanlar basit bir şeye sevap verilmeyeceğini, bazı Müslümanlar da yalan söylemek, namahrem birine şehvetle bakmak, gıybet etmek ve benzeri kolayca işlenen günahlar sebebiyle kınanmayacaklarını düşünüyorlardı. Allah, Müslümanları az bile olsa hayra teşvik etti ve az ve küçük bile olsa şerden sakındırdı. “*Kim zerre ağırlığınca bir hayır ve salih amel işlerse onu görür. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük ve günah işlerse onu da görür*” âyeti nazil oldu.”¹²⁸

Müfessir Merâgî (1881-1945) şöyle demiştir: “*Kim en küçük bile olsa iyi bir amel işlese bunun mükâfatını bulur. Kim azıcık bile olsa kötü bir iş yaparsa bunun da cezasının bulur. Bu konuda mümin ve kâfir arasında fark yoktur.*”¹²⁹

Kâfirler, küçük veya büyük yaptıkları kötü işlerin cezasını âhirette çekerler, ancak imanları olmadığı için iyi amellerinin âhirette mükâfatları olmaz.¹³⁰ Müminler, zerre kadar bile olsa iyi amellerin karşılığını âhirette alırlar, ancak her mümin âhirette her kötü amelinin cezasını görmez, çünkü Allah, affedebilir.¹³¹ Dolayısıyla “*Kim zerre ağırlığınca bir hayır ve salih amel işlerse bunun sevabını ahirette görür*” cümlesi müminler için geçerli, kâfirler için geçerli değildir.¹³² “*Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapar ve günah işlerse bunun cezasını ahirette görür*” cümlesi kâfirler için geçerli, bütün müminler için geçerli değildir.¹³³ Mümin, eğer günahı affedilmezse o zaman cezalandırılır.¹³⁴ Allah dilerse mümini küçük bile olsa günahı sebebiyle cezalandırır, dilerse lütfu ile bağışlar ve cezalandırmaz.¹³⁵ Âyetle yüce Al-

¹²⁴ Şevkânî, *Fethu'l-kadîr* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1414), 5/585.

¹²⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'il-Kurân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 7/203-205.

¹²⁶ Mâverîdî, *en-Nüketü ve'l-uyûn*, 6/321; Kâsimî, *Mehâsinü't-te'vîl*, 2/243.

¹²⁷ Muhammed b. Abdurrahman el-Îcî, *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2024) 4/52; Ebû'l-Leys es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 3/364 (b.y., y.y., ts), 3/607; Abdülkerîm Yunus el-Hatîb, *et-tefsîru'l-Kur'ânî lil-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts), 16/1652.

¹²⁸ Îcî, *Câmi'u'l-beyân*, 4/52.

¹²⁹ Ahmed b. Mustafa el-Merâgî, *Tefsîr* (Mısır: Şirketü Mektebe, 1946), 30/220.

¹³⁰ el-Ahkâf, 46/20; Şinkîtî, *Edvâü'l-beyân*, 9/58.

¹³¹ el-Bakara 2/284.

¹³² Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, *Bahru'l-medîd*, 7/339.

¹³³ Ebû's-Su'ûdEbüssuuûd, *İrşâdü'l-akli's-selîm*, 9/189; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 5/585 Zamahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki an gavâmizi't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyyi, 1407), 4/785; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 32/257.

¹³⁴ el-Bakara 2/284.

¹³⁵ Muzhirî, *et-Tefsîr*, 10/324.

lah, وَمَنْ يَفْعَلْ يَفْعَلْ بِحَرِّهِ *“Kim zerre kadar hayır işlerse onu görür”* buyurmuş, *“onun karşılığını görür”* dememiştir.”¹³⁶

Âyetlerin öncesi âhiret hayatı ile ilgilidir. Bir ve ikinci âyetler, kıyametin kopacağı, üçüncü âyette kıyamet kopunca insanın *“Yerküreye ne oluyor”* diyeceği, dört ve beşinci âyetlerde Allah’ın emri ile *“yerkürenin, üzerinde iyi veya kötü, hayır veya şer işlenen haberlerini konuşup anlatacağı”*, altıncı âyette ahirette *“insanların, iyi veya kötü amellerinin kendilerine gösterilmesi için gruplar halinde kabirlerinden çıkacakları”* bildirilmektedir. Kıyamet kopunca insanların diriltirme sebebi olarak لَيُرَوَّاْ أَعْمَالَهُمْ *“insanların amellerinin gösterilmesi”* zikredildikten sonra *“Kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görür. Kim de zerre ağırlığınca bir şer işlerse onu da görür”* denilmektedir. Âyetteki مَنْ *“Onu görür”* cümlesi, لَهُ *“ona gösterilir”* şeklinde de okunmuştur. İnsana amelini gösterecek olan Allah’tır.¹³⁷ Demek ki mümin veya kâfir her insana dünyada iyi veya kötü, az veya çok yaptıkları gösterilecektir. Herkes amelini yazıcı meleklerin tuttuğu kitapta yazılı olarak görecektir.¹³⁸

Mümin veya kâfir her insanın dünya hayatında ergenlik çağından ölünceye kadar küçük veya büyük, az veya çok bütün yaptıkları yazıcı melekler tarafından kayıt altına alınmaktadır. Bununla amaç, insanların âhirette hesaba çekilmeleri, itiraz ve inkâr etmelerine imkân verilmemesi, her insana iman veya inkâr, itaat veya isyan olan amellerine göre mükâfat veya ceza verilmesidir. Âyetler, hem müminler hem kâfirler için söz konusudur. Metin içerisinde zikrettiğimiz âyet ve hadislerde bildirildiği üzere kâfirler, iyi işlerinin karşılığını dünyada alırlar, imanları olmadığı için âhirette mükâfatları olmaz ve zerre kadar bile olsa kötü işlerinin cezasını çekerler. Müminler ise zerre kadar bile olsa iyi işlerinin karşılığını dünyada da âhirette alırlar. Eğer Allah affetmezse kötü işleri sebebiyle dünyada belâ ve musibete maruz kalabilirler. Âhirette zerre kadar bile olsa iyi ve kötü bütün yaptıklarını amel defterinde görürler, ancak her mümin bunların cezasını görmez. Çünkü *“Kim kötü bir iş ve kötülük yapar veya kendine zulmeder, sonra da Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayan ve çok merhamet eden olarak bulur.”*¹³⁹ âyetinde beyan edildiği gibi kötü işlerine dünyada tövbe etmiş ve bağışlanmış olabilir veya *“Allah, dilediği kimseyi bağışlar, dilediği kimseyi de cezalandırır.”*¹⁴⁰ âyetinde bildirdiği gibi âhirette Allah bağışlayabilir.

Anlamaya çalıştığımız Zilzâl sûresinin 7 ve 8. âyetleri, *“Ey müminler! Namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin. Dünyada iken kendiniz için hayır olarak ne yaparsanız, onu Allah katında bulursunuz. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı, çok iyi görendir”*¹⁴¹ ve *“Şüphesiz kıyamet gelecektir. Her insana dünyada iyi veya kötü çalışmasının karşılığının ödül veya ceza olarak verilmesi için ben kıyametin ne zaman kopacağını insanlardan gizlemeyi istedim.”*¹⁴² *“Şüphesiz Allah, hiçbir kimseye zerre kadar zulmetmez. Eğer müminin yaptığı küçük bir iyilik, iyi bir iş olsa ona sevabını kat kat artırır ve kendi katından da büyük bir mükâfat verir.”*¹⁴³ âyetleri gibi zerre ağırlığınca bile olsa insanları hayır işlemeye teşvik, şer işlemekten men etmeye yöneliktir. Abdullah b. Abbas, bu âyetlerin, bazı insanların, azıcık hayır olan şeylere sevap verilme-

¹³⁶ Ebû'l-Abbâ Şihâbüddîn Ahmed b. Yusuf, *Umdetü'l-huffaz fî tefsîri eşrâfi'l-huffaz* (Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996), 1/292.

¹³⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 20/151.

¹³⁸ el-Kehf 18/49.

¹³⁹ en-Nisâ 4/110.

¹⁴⁰ el-Fetih 48/14.

¹⁴¹ el-Bakara 2/110.

¹⁴² Tâhâ 20/15.

¹⁴³ en-Nisâ 4/40.

yeceği, azıcık şer olan şeylerle günah işlenmiş olunmayacağı kanaatinde olanlar hakkında nazil olduğunu, Allah'ın azıcık da olsa hayır işlemeye teşvik ettiğini, azıcık da olsa şer işlemekten sakındırdığını söylemiştir.¹⁴⁴ Hz. Peygamberin, “Bir yarım hurma veya bir güzel sözle olsun ateşten korunun.”¹⁴⁵ ve “Küçük diye önemsenmeyen günahlardan sakının. Çünkü onlar bir kişide birleşir ve nihâyet onu helâke götürür.”¹⁴⁶ buyrukları da buna yöneliktir.

3. Türkçe Meâllerde Âyetlere Verilen Anlam

Baktığımız Türkçe Kur'ân meâllerinde خَيْرًا يَرَهُ ve شَرًّا يَرَهُ cümlelerine; (a) “Onu görür”¹⁴⁷ ve “onu görecektir”¹⁴⁸ şeklinde yorumsuz, (b) “Onu (karşılığını) görür.”¹⁴⁹ “Onun karşılığını görecektir” ve “onun cezasını görecektir”¹⁵⁰ (c) “O iyiliği amel defterinde görecektir” ve “o kötülüğü amel defterinde görecektir”¹⁵¹ şeklinde açıklamalı olarak anlam verilmiştir.

“Onu görür” ve “onu görecektir” şeklinde verilen meâller, âyetin lafzına uygun, ancak bununla ne kastedildiği, dünyada mı görecektir, ahirette mi görecektir ve neyi göreceği anlaşılmamaktadır. “Onun karşılığını görecektir” ve “onun cezasını görecektir” şeklinde verilen meâller ise sorunludur. Çünkü kâfir iyi amelinin karşılığını dünyada alacak, âhirette mükâfatı olmayacaktır. Kâfir kötü amelinin cezasını âhirette mutlaka görür, mümin zerre kadar kötü işinin cezasını ancak Allah affetmezse görür.

Âyetlere “Kim zerre ağırlığınca bir hayır ve salih amel işlerse onun mükâfatını görür. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük ve günah işlerse onun da cezasını görür” veya “Mümin veya kâfir, zerre ağırlığınca yaptığı iyi veya kötü işlerinin karşılığını ahirette görür” şeklinde meâl verildiği zaman sorun çıkmaktadır. Çünkü böyle bir anlamda mükâfat veya cezayı gören mümin mi, kâfir mi? Mükâfat veya ceza dünyada mı ahirette mi? belli olmamaktadır. Âyetlerin hükmünün ahirette söz konusu olduğunu düşündüğümüz zaman yedinci âyet, müminler için geçerli, kâfirler için geçerli olmaz.¹⁵² Sekizinci âyet, kâfirler için geçerli, ancak her mümin için geçerli değildir. Konu ile ilgili olarak hadis ve fıkıh âlimi Beyhakî (öl.458/1066) şöyle demiştir: “Allah Kur'ân'da¹⁵³ itaatlere sevap, isyanlara ceza vaat etmektedir. Bu, herkes için söz konusu değildir. Her günah işleyen ceza görmeyecek, fakat her itaat işleyen mümin sevap görecektir.”¹⁵⁴ 8. âyete “Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük ve günah işlerse onun da cezasını görür” şeklinde verilen anlam, “Kıyamet günü amellerin tartılması

¹⁴⁴ Fîrûzâbâdî, *Tenvîru'l-mikbas*, 517.

¹⁴⁵ Buhârî, “Edeb”, 34 (No:567).

¹⁴⁶ إِيَّاكُمْ وَمُحَقَّرَاتِ الذُّنُوبِ فَإِنَّهُمْ يُجْتَمِعُونَ عَلَى الرَّجُلِ حَتَّى يُهْلِكَنَّهُ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnavut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 37/467 (No: 22809).

¹⁴⁷ Mehmet Yaşar Kandemir, vd, *Âyet ve hadislerle açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm meâli* (İstanbul: İfav Yayınları, 2010) 2/2086; Talat Koçyiğit, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, (Ankara: Kılıç Kitabevi, ts); Arif Aytekin, *Açıklamalı Yeni Meâl*, (İstanbul: Miraç Yayınları, 2019) 2/594.

¹⁴⁸ Talat Koçyiğit, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe meâli* (Ankara: Kılıç Kitabevi, ts).

¹⁴⁹ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an-ı Kerim ve Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 2015).

¹⁵⁰ Abdülkadir Şener, Cemal Sofuoğlu ve Mustafa Yıldırım, *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâl* (İzmir: 2009); Mahmut Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meali* (Konya, Armağan Kitaplar, 2012).

¹⁵¹ Mustafa Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. (İstanbul: Düşünce Yayıncılık, 2011).

¹⁵² Sahabeden Muhammed b. Ka'b el-Kurazî şöyle demiştir: فِي حَسَنَاتِهِ فِي الْآخِرَةِ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيَرَى حَسَنَاتِهِ فِي الدُّنْيَا “Mümin iyi amellerinin mükâfatını ahirette görür. Kâfirler, iyi amellerinin mükâfatını ahirette görür.” Ebû Bekir Abdürrazzak b. Hemmâm, *Tefsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419), 3/449.

¹⁵³ et-Tevbe 9/67-68, 71-72.

¹⁵⁴ وَعَذَّ عَلَى الطَّاعَاتِ ثَوَابًا وَعَلَى الْمَعَاصِي عِقَابًا فَلَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ يَرَى مَا عَمِلَ مِنَ الْمَعَاصِي دُونَ مَا عَمِلَ مِنَ الطَّاعَاتِ Ahmed b. Hüseyin el-Beyahkî, *Şu'abü'l-İman* (Bombay: Mektebetü'Rüşd, 2003), 1/471 (No:294).

haktır. Kimlerin tartıları/sevapları ağır gelirse işte onlar, kurtuluşa erenlerdir."¹⁵⁵ ve "Kimin tartıları, imanı olup sevapları günahlarından ağır gelirse, o, cennette hoşnut olacağı bir hayyat içinde olur."¹⁵⁶ âyetleri ile çelişmiş olur. Dolayısıyla âyetlere "Kim zerre ağırlığınca bir hayır ve salih amel işlerse onu amel defterinde görür. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük ve günah işlerse onu da amel defterinde görür." şeklinde verilen meâl daha isabetlidir.¹⁵⁷

Sonuç

Zilzâl sûresinin "Kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görür. Kim de zerre ağırlığınca bir şer işlerse onu da görür" anlamındaki 7 ve 8. âyetlerinde sözü edilen "kimse", mümin mi kâfir mi? Her ikisi mi? "Zerre" kadar iyi işin mükâfatı, "zerre" kadar kötü işin cezası dünyada mı âhirette mi olacak? Âhirette ise kâfir zerre kadar iyi işin mükâfatını, mümin zerre kadar kötü işin cezasını görecektir mi? Bütün bunlar âyette açık değildir. Bu sebeple sahabe döneminden itibaren müfessirler âyeti anlamada ittifak edememişler, bazıları âyetin dünya hayatı ile ilgili, bazıları âhiret hayatı ile ilgili olduğunu beyan etmişlerdir. Âyetinâ hayatı ile ilgili olduğunu söyleyenlerden bir kısmı herkesin iyi veya kötü amelinin amel defterinde göreceğini, bir kısmı ise iyi veya kötü amelin mükâfat veya cezasını göreceğini söylemiştir.

Âyet ve hadislerde bildirildiğine göre âhirette insanlar hesaba çekilecek, dünya hayatında melekler tarafından kayıt altına alınan amel defterleri ellerine verilecek, hak teraziler kurulup iyi veya kötü amelleri değerlendirilecek, bu değerlendirme sonucunda insanlar cennet veya cehenneme gideceklerdir.

Zilzâl sûresinin 7 ve 8. âyetlerinin, öncesindeki âyetler dikkate alındığında âhiret hayatı ile ilgili olduğu anlaşılır. Dolayısıyla konumuz olan âyetlerde mümin veya kâfir her insanın küçük veya büyük, iyi veya kötü yaptıklarını âhirette amel defterinde göreceği, hesap ve mizan sonrası ödül veya cezanın söz konusu olacağı, kâfirler için af ve mağfiret söz konusu olmamasına karşılık müminler için af ve mağfiretin olabileceği, dolayısıyla mümin, zerre kadar günahını amel defterinde görse bile cezalandırılmayabileceği beyan edilmektedir. Dolayısıyla âyetlerin, "Kim zerre ağırlığınca bir hayır ve salih amel işlerse onun mükâfatını görür. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük ve günah işlerse onun da cezasını görür" şeklinde değil, "Kim zerre ağırlığınca bir hayır ve salih amel işlerse onu amel defterinde görür. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük ve günah işlerse onu da amel defterinde görür." şeklinde anlaşılması gerekir.

¹⁵⁵ el-A'râf, 7/8.

¹⁵⁶ el-Kâri'a 101/6-7.

¹⁵⁷ İsmail Karagöz, *Allah Kelamı Kur'an'ın Anlamı*, 8/595.

Kaynakça

- Abdülkerîm Yunus el-Hatîb. *et-Tefsîru'l-Kur'ânî lil-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.
- Abdürrezzak b. Hemmâm. *Tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1995.
- Âişe Abdurrahman. *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, ts.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*. Ankara: Kılıç Kitabevi, 1983.
- Aytekin, Arif. *Açıklamalı Yeni Meâl*. İstanbul: Miraç Yayınları, 2019.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Huseyn. *Şu'abü'l-Îmân*. Bombay: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn. *el-Ba'sü ve'n-Nüşûr*. Beyrut: Merkezü'l-Hademât ve'l-Ebhâsi's-Sekafât, 1986.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'us-Sahih*. İstanbul: Çağrı yayınları, 1981.
- Râzî, Ebû Bekir. *Muhtârü's-Suhâh*. Beyrut: Dâru'l-Besâir, 1987.
- Ebû Hayyan, Muhammed b. Yusuf. *Bahru'l-Muhîr fî't-Tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420.
- Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülazîz b. Abdüsselam. *Tefsîru'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1996.
- Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed. *Bahru'l-Medîd fî Tefsîri Kur'ân'l-Mecîd*. Kâhire: 1419.
- Ebû'l-Abbâ Şihâbüddîn Ahmed b. Yusuf. *Umdetü'l-Huffaz fî Tefsî Eşrâfi'l-Huffaz*. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Ebüssuûd Efendi,. *İrşâdü'l-Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türêsîl-Arabiyyi, ts.
- Fîrûzâbâdî. *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbas*. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Hâzin, Ali b. Muhammed. *Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- İbn Atıyye. *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri Kitâbi'l-Azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422.
- İbn Cüzey. *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl*. Beyrut: Şirketü Dâri'l-Erkâm, 1416.
- İbn Fâris. *Mu'cemü mekâyîsi'l-lüga*. thk. Abdüsselam Muhammed Hârun. Beyrut: İttihâdü'l-Kitâbi'l-Arab, 2002.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*. Beyrut: Dâru Tayyibe, 1999.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: 1956.
- Îcî, Munammed b. Abdurrahman. *Câmi'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2024.
- Karagöz, İsmail. *Allah Kelamı Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri, Açıklamalı ve Kırık Meali*. Ankara: Kar Yayınları, 2020.
- Karaman, Hayrettin, Çağrı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kâfi, Gümüş, Sadrettin. *Kur'an-ı Kerim ve Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Kâsimî, Cemâlüddîn. *Mehâsinü't-Te'vîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418.
- Kısa, Mahmut. *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*. Konya, Armağan Kitaplar, 2012.
- Koçyiğit, Talat. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*. Ankara: Kılıç Kitabevi, ts.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru Kütübi'l-Mısriyye, 1964.

- Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünneti*. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-uyûn* (Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Mâverdi, *Tefsirü'l-Kur'ân: İhtisarü'n-nüket li'l-Maverdi*. thk. Abdullah b. İbrâhim Vehibi, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1996.
- Mevdûdî, Ebûl A'lâ. *Tefhimu'il-Kurân*. çev. Muhammed Han Kayanî vd., İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Kandemir, Mehmet Yaşar vd. *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: İfav Yayınları, 2010.
- Merâgî, Ahmed Mustafa. *Tefsîr*. Mısır: Şirketü Mektebe, 1946.
- Muzhirî, Muhammed Senâüllah. *et-Tefsîr*. Pakistan: Mektebetü'r-Rüşdiyye, 1412.
- Mücîru'd-Dîn b. Muhammed. *Fethu'r-Rahman fî Tefsîri'l-Kur'ân*. (b.y., Dâru'n-Nevâdir, 2009.
- Mukatil b. Süleyman. *Tefsîr*. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâs, 1423.
- Müslim b. el-Haccâc. *es-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982.
- Nesefî, Ebû'l-Berakât. *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: Düşünce Yayıncılık, 2011.
- Râğîb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*. thk. M.S. Keylânî, Mısır: y.y., 1961.
- Râzî, Fahrüddîn,. *Mefâtihu'l-Ğayb (et-Tefsîru'l-kebîr)*. Beyrut: Dâru İhyâü't-türâsîyyi, 1420.
- Sa'lebî,. *el-Keşfü ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsî'l-Arabî, 2002.
- Semerkindî, Ebû'l-Leys,. *Bahru'l-Ulûm*. b.y, y.y, ts.
- Süyûtî,. *ed-Dürrü'l-Mensûrfî't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1983.
- Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *es-Siracü'l-Münir fî'l-Î'âneti Alâ Ma'rifeti Ba'dı Me'ânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîm'il-Habîr*. Kâhire: Matbatü Bulak, 1285.
- Şener, Abdülkadir, Sofuoğlu, Cemal, Yıldırım, Mustafa. *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâl*. İzmir: 2009.
- Şevkânî,. *Fethu'l-Kadîr*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1414.
- Şevkânî,. *Fethu'l-Kadîr*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1414.
- Şinkîtî, Muhammed el-Emîn. *Edvâü'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'ân'ı bi'l-Kur'ân*, Lübnan: Dâru'l-Fikri, 1995.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân an Tefsîri Âyi'l-Kurân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tirmizî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Zemahşerî. *el-Keşşâf an hakâiki an gavâmizi't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-arabiyyi, 1407.
- Zühaylî, Vehbe b. Mustafa. *et-Tesîru'l-Münîr*. Dimaşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır, 1418.